

John Andersson

Rebell i klassamhälle och välfärdsstat

En syndikalists minnen

FEDERATIVS FÖRLAG · STOCKHOLM 1961

Förord

Den syndikalistiska rörelsen i Sverige kunde år 1960 fira sitt 50-årsjubileum. Detta betyder emellertid inte att de syndikalistiska strömningarna inom svensk arbetarrörelse skulle ha börjat att göra sig gällande först år 1910. Syndikalistiska impulser hade förts hit långt tidigare och de idéer som sedermera kom att bilda grundvalen för Sveriges Arbetares Centralorganisation hade lidelsefullt debatterats i årtal innan de fick sitt organisatoriska uttryck.

Om detta skede av den syndikalistiska idéutvecklingen är emellertid föga känt. Den "officiella" historiskrivningen om svensk syndikalism börjar med SAC:s framträdande på scenen. Vad som dessförinnan skett omnämnes vanligen blott i förbigående. Det är också svårt att i efterhand rekonstruera skeendet på grundval av skriftligt material. Alltför litet finns bevarat för att möjliggöra någon helhetsbild. Och man kan nog misstänka att detta material varit magert redan från början. Att i utförliga protokoll och andra dokument skriva ned sina förhåvanden synes inte ha varit de syndikalistiska pionjärernas största intresse precis. De var framför allt agitatorer och debattörer med blicken riktad mot framtiden och bekymrade sig föga om eftervärldens möjligheter att rekonstruera skeendet omkring dem.

Det viktigaste källmaterialet blir därför de personliga hågkomsterna hos dem som var med på den tiden. Men också möjligheterna att på detta sätt blottlägga utvecklingen krymper för varje år. Den ene efter den andre som aktivt deltog i

arbetet vid tiden före och omkring SAC:s bildande går ur tiden, ofta utan att efterlämna några som helst anteckningar om sina hågkomster. Den "inventering" av antalet kvarvarande medlemmar från 1910 inom SAC, som skedde vid jubileumskongressen 1960, visade att det numera blott rör sig om något tiotal. Självfallet finns det dock utanför SAC en del som tagit mer eller mindre aktiv del i den syndikalistiska verksamheten under seklets första årtionden, men möjligheterna att få kontakt med dessa och på så sätt få fram historiskt material är ännu mera begränsade, än när det gäller personer inom SAC.

När John Andersson, f. d. sekreterare i SAC, nu nedskrivit sina hågkomster från en mer än halvsekelång verksamhet på den svenska arbetarrörelsens yttersta vänsterflygel, så kan man med fog säga, att han är ute i angeläget ärende. Det är självklart att en redogörelse som den föreliggande måste bli starkt begränsad vad beträffar lokaliseringen. Vi får följa den spirande frihetliga rörelsen sådan den tedde sig från Göteborgs horisont. Självfallet fanns det liknande embryon även på andra håll i landet, därom vittnar bl. a. det faktum att när initiativet till en syndikalistisk facklig rörelse omsider togs, så var det i Skåne detta skedde, medan den konstituerande kongressen förlades till Stockholm, där ju den ungsocialistiska rörelsen hade sitt centrum. Man får ta för givet att det fanns kontakter mellan de skilda syndikalistiska "cellerna" men troligen finns av detta just ingenting bevarat.

Det var hårda och fattiga år både för den spirande rörelsen och dess medlemmar. De aktiva krafternas ekonomiska ställning var på intet sätt gynnsammare än övriga arbetares, snarare sämre. Ty av sina knappa tillgångar offrade de så mycket de kunde undvara utan att själva fullkomligt duka under. Men det var också år fyllda av optimism och framtidstro. Utan denna starka övertygelse om kommande segrar skulle verket ha varit omöjligt att utföra. Denna tro på syndikalismens möjligheter till snabb utveckling var inte heller så ogrundad som mången i våra dagar vill föreställa sig. Andan bland dåtidens

arbetare var en helt annan än nu. Även de som enligt den tidens mått räknades till de mera konservativa, intog en betydligt mera radikal och gent emot syndikalismen förstående ståndpunkt än vad som senare blev fallet, när rivaliteten mellan syndikalism och reformism skapat motsättningar som i åtskilliga fall tedde sig oöverstigliga.

John Anderssons bok bär också vittnesbörd om detta. Trots de livliga debatterna och ständiga fejderna på arbetsplatser, i möteslokaler och på kaféer där arbetarna brukade samlas, märktes inte mycket av personlig bitterhet och tanken att använda svältpiskan som vapen mot oliktankande stod man helt främmande inför. Den metoden var förbehållen arbetsgivarna och när den kom till användning väckte den samma förbittring bland arbetarna oavsett vem den drabbade. Att den ofta och med eftertryck drabbade just de radikala elementen är självklart.

Fattigdomen var den ständige följeslagaren även sedan den syndikalistiska organisationen hunnit få en smula stadga och samlat de första tiotusentalen medlemmar. Sett mot bakgrunden härav ter sig omfattningen av det agitationsarbete som utfördes ännu mera respektingivande. Det var förvisso ingen sinekur att bege sig ut på uppviglarestråt utan att ens vara försedd med tillräckliga medel för själva resan utan vara hänvisad till att hopbrunga biljettpengar genom försäljning av tidningar och litteratur under färden! Sen kan man naturligtvis fråga sig, om inte denna askes, när det gällde organisationsarbetet, i viss omfattning hade en demoraliserande återverkan både på organisationen själv och på andra intresserade krafter som kanske var villiga att göra sin insats men som inte kunde acceptera de villkor varunder den måste utföras. När man ibland talar om "köttgrytornas lockelse" på somliga av den revolutionära rörelsens tidigare förkämpar så bör det nog ihågkommas, att förmågan att uthärda umbäranden av olika slag är högst varierande hos skilda individer. Endast den som är begåvad med både en stark tro på sin mission och därtill en god portion envishet kan fortsätta år ut och år in under dylika

förhållanden. För organisationens egen del skapade asketismen säkert en många gånger orimlig underskattning av de ekonomiska insatser från medlemmarnas sida som egentligen behövdes.

Beträffande de senare avsnitten av John Anderssons minnesanteckningar rör de sig på områden där tillgången på källmaterial är ojämförligt mycket större. Här kan man alltså inte på samma sätt som ifråga om de tidigare avsnitten tala om historiska luckor som måste fyllas ut. Men i gengäld kan bokens senare del — framför allt då det som rör den internationella verksamheten — betraktas som en snabbkurs i ett avsnitt av syndikalismens historia som sannerligen inte varit mindre rikt på dramatik och spänning än de första kampåren. Det avsnittets slutkapitel är ännu inte skrivet och ingen vet när det kommer att skrivas. Men allt efter som åren går och tråden spinnes vidare blir det mera nödvändigt med en sammanfattande framställning av det som varit, för att vi överhuvudtaget ska kunna förstå det som nu är.

Jag tror att John Anderssons skrift inte minst ur den synpunkten kommer att bli en mycket värdefull tillgång, framför allt för de yngre inom den rörelse åt vilken bokens författare ägnat sitt liv.

G. A. Kronbeffer

I. Barndomsår och ungdomsstrider

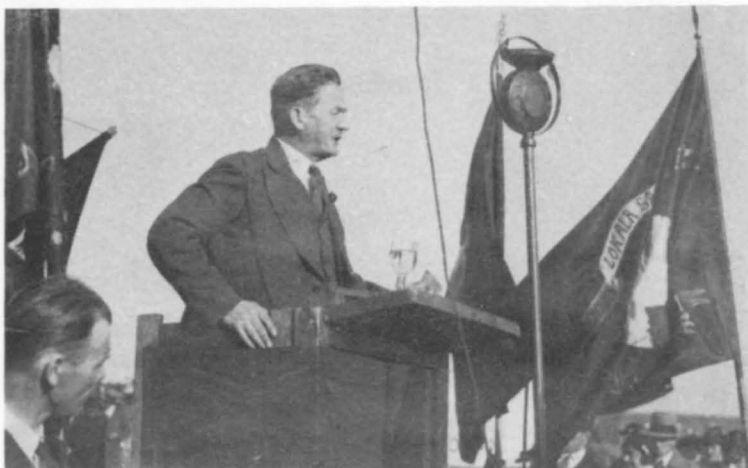
Inledning

Orsaken till att jag nedskrivit en del av de minnen jag har från min mångåriga aktiva verksamhet inom arbetarrörelsen i in- och utlandet, är i främsta rummet, att jag velat ge ett litet bidrag till studiet av arbetarrörelsen som sådan. Jag är övertygad om, att många detaljer som behandlas ger en ganska klar bild över de stora svårigheter, som alla stått inför under sitt arbete för sina organisationer och idéer. Detta särskilt under arbetarrörelsens första hårda år.

I dag är arbetarrörelsen en makt att räkna med. Den har tillkämpat sig ett stort inflytande. Så har det inte alltid varit, men det är dock denna arbetarrörelse, och de aktiva inom densamma, som organiserat ansträngningarna, genom kamp gjort framstegen och skapat förhållanden, vilka är betydligt bättre, än de som var rådande vid arbetarrörelsens första framträdande.

Mina minnen kan i någon mån klargöra denna utveckling. Kännedom om den är ur historisk synpunkt synnerligen värdefull. Detta särskilt för de unga inom arbetarrörelsen, vilka i en ganska stor utsträckning står främmande för viktiga och betydelsefulla händelser under gångna år.

Att lära känna de ansträngningar som gjorts under rörelsens uppbyggnadsperiod kan kanske bidra till, att ungdomen av idag lär sig bättre förstå sin plikt att mera aktivt delta i organisationsarbetet och därigenom befrämja det. Aktivitet och framåtanda från ungdomens sida är ett av tidens viktigaste problem.

John Andersson i talarstolen. Bilden är illustrerande för de många årens verksamhet.

Barndomens sociala miljö

Mina barnår genomlevdes i Göteborg under synnerligen fattiga förhållanden. Den allmänna levnadsstandarden var låg, arbetarnas löner likaledes och arbetsdagen lång. En daglig arbetstid på 10—12 timmar var den vanliga. Semestrar, fria lördagar och andra förmåner existerade inte. Det var fullständigt okända företeelser under den tiden. De ständigt återkommande arbetslöshetsperioderna fick ersätta semestrarna, men naturligtvis utan någon semesterlön. Arbetslöshetsunderstöd existerade inte i någon form. Många måste därför anlita fattigvården för att kunna draga sig fram och uppehålla livhanken. Men den hjälp som lämnades av fattigvårdsmyndigheterna var urusel och utdelades ofta under förnedrande villkor.

Inom vår familj hade vi, som förut sagts, fattigt. Min mor var ensam med sina barn en lång tid. Hon hade synnerligen svårt att hålla samman hemmet, men klarade det dock genom

hårda ansträngningar. Arbetade och slet hårt på olika arbetsplatser för att få ihop de pengar som behövdes. Något obligatoriskt barnbidrag från samhället existerade naturligtvis inte på den tiden.

Vi barn blev under dagarna i stor utsträckning lämnade ensamma, då och då eftersedda och hjälpta av en gammal gumma, som min moder vidtalat att för en liten ekonomisk ersättning i någon mån se till oss.

Skolgången klarades trots många svårigheter. Någon skolbarnsbespisning förekom inte som nu, men de fattigaste kunde efter personlig anhållan, med ty åtföljande undersökning, få gratis mat i skolan några dagar per vecka. Dessutom körde ett par dagar i veckan fattigvårdens brödvagn omkring till skolorna och till vissa utsedda fattigbarn överlämnades en s. k. brackekaka, som de skulle taga med sig hem. Det var en synnerligen grov kaka som inte smakade något vidare bra men gick åt ändå. Ibland på vintrarna fick fattiga barn en anvisning att hämta ett par trätofflor och vita strumpor på "Bracka", som fattigvårdens centralbyggnad i Göteborg kallades på folkspråket. Jag var en av dem som fick åtnjuta "fördelen" att vara med vid utspisningen av mat, att erhålla min "brackekaka" och försees med fattigvårdens enkla trätofflor och grova strumpor.

I övrigt var vi väl som ungar mest, gjorde liksom andra diverse rackartyg. Ibland samlade vi oss i grupper och från Masthuggsbergen drog vi ned till Långgatorna för att ge "keddarna" stryk. "Keddarna" var läroverksbarn, lätta att känna igen, då de bar särskilda läroverksmössor. Nå, ibland fick vi istället stryk av dem. Det hängde på styrkeförhållandena. Det var något slags klasskamp redan då.

Trots allt höll min goda moder vårt hem samman. Hon ägnade hela sin lediga tid åt en omsorgsfull omvårdnad av oss barn, och vi har alla ett stort och vackert minne av henne.

I hemmet levde vi ett torftigt liv. Det var sannerligen intet överflöd på mat och kläder, men vi klarade oss. Vi var inte vana vid annat. Och många av våra kamrater var i samma

Min mor
Gerda Andersson.

situation. Vi hade dock en stor fest en gång om året. Det var vid jul. En lång tid dessförinnan hade vår moder sökt att till det yttersta spara för att köpa god julmat. Men höjdpunkten var dock, när vår morfar kom hem från sitt arbete vid järnvägen julaftonens middag. Han kom inte tomhänt. På ryggen hade han en julsäck med godsaker åt oss. Bland annat fick vi barn vardera en röd julost. Enligt morfars order måste vi ha våra julostar på bordet var för sig under hela julhelgen, och vi tog oss en ostskiva då och då av den välsmakande varan. Det var en oerhörd upplevelse, ty på andra tider under året förekom ej ost eller annat pålägg på våra smörgåsar. Många gånger hade vi varken smör eller margarin till brödet. Men vi tog ingen skada därav.

Senare, under mina första år inom arbetarrörelsen och under de ekonomiska svårigheterna under agitationsframstötarna

och vid polisförföljelserna hade jag en mycket god hjälp av min mor, som många gånger kom hem till oss med något ätbart som bidrag till uppehållet. Hon hade även stor förståelse för arbetarrörelsen och de krav den kämpade för. Som slutomdöme kan sägas, att jag har oändligt mycket att tacka henne för. Synd bara att hon inte fick uppleva de relativt goda levnadsförhållanden, som senare blev rådande, och som helt är ett resultat av arbetarnas organisatoriska strävanden och hårda kamp genom tiderna.

Min första kontakt med arbetarrörelsen

Jag deltog ganska tidigt i förvärvsarbetet och började som gatuförsäljare av dags- och veckotidningar. Fick därefter arbete på Mellgrens snusfabrik i Göteborg, där jag emellertid endast arbetade en kortare tid, då lönen, fyra kronor per vecka, även efter den tidens förhållanden var urusel.

Ganska tidigt kom jag även med i arbetarrörelsen. Mitt intresse för den fackliga organisationen väcktes år 1900, då jag endast var 14 år. Jag hade lyckats få arbete som hantlangare åt en reparationsmurare. Denne var en energisk medlem av murarnas fackförening i Göteborg. Min lön blev 12 kr per vecka. Alltså 2 kr. per dag. Det var ett stort steg framåt beträffande lönen. Arbetstiden var dock 10 timmar per dag, vilket var det vanliga den tiden.

Debattens vågor gick höga om fackföreningsrörelse och lönekamp under denna tid, framförallt i den arbetsmiljö, där jag vistades. Detta främst på grund av lönetvistigheterna inom murarfacket. Arbetsavtal saknades, och arbetsgivarna sökte med olika medel sänka murarnas löner. Resultatlösa underhandlingar medförde, att mellan 4 à 500 murare i Göteborg nedlade arbetet och gick ut i strejk. Det var för övrigt en långvarig konflikt, som pågick cirka 8 månader och med god sammanhållning.

Agitation. Oljemålning 1899 av Hildur Hult.

En del strejkbrytare uppträdde visserligen, men de byggen som de arbetade på rensades, byggnadsställningar raserades och strejkbrytarna jagades iväg under våldsamma demonstrationer, i vilka vi unga inom byggnadsbranschen mycket aktivt deltog. Det var många dramatiska situationer som inträffade i samband med dessa demonstrationer.

Vi hantlangare, eller mureriarbetsmännen, som denna grupp kallades på den tiden, saknade organisation. Det hade förut funnits en fackförening för dessa arbetare, som dock avsomnat. År 1900 företogs flera försök att bilda en ny men med dåligt resultat. Det lyckades visserligen att få till stånd en interimsstyrelse det året för danande av en organisation. Den tillsatta interimsstyrelsen sammankallade till en del möten, och på ett av dessa var jag närvarande. Efter en viss tvekan, på grund av min ungdom, begärde jag på detta möte inträde i organisationen, men det gick inte utan vidare. Jag var ju endast 14 år, och gällande stadgar föreskrev som ett av villkoren för att vinna inträde en minimiålder av 15 år.

Det blev således debatt angående min inträdesansökan. Under densamma var det en gammal man, som yttrade sig i frågan. Han framhöll bland annat, att var jag gammal nog att utsugas av kapitalismen så var även min plats i organisationen. Detta blev även mötets beslut. Och det var jag oerhört glad för.

När jag efter mötets slut tackade den gamle mannen för hjälpen, bjöd han mig på en flaska lemonad på ett närliggande kafé. Han sade sig tillhöra nykterhetsorden Verdandi — NOV — och uppmanade mig att ansluta mig till denna. Han berättade att i nykterhetslogen fanns många ungdomar, och att de hade det mycket trevligt tillsammans. Han framhöll vidare för mig, att nykterhet var en stor sak att kämpa för. Nå, jag lät mig övertalas. Anslöt mig till NOV, träffade nya kamrater och trivdes storartat.

Mureriarbetsmännens organisation, i vilken jag beviljades medlemskap, avsomnade dock så småningom. Först något år senare väcktes den ånyo till liv och jag anslöt mig på nytt till densamma. Enligt min första medlemsbok, som jag ännu har kvar, ingick jag som medlem i Svenska Grov- och Fabriksarbetareförbundets avdelning i Göteborg den 16 juli 1902.

Mina första förbindelser med ungsocialisterna

Inom den fackförening jag hade anslutit mig till, gjorde jag ej några större insatser. Jag var ännu för ung och hade därför svårt att göra mig gällande. Jag deltog dock punktligt i mötena och följde noggrant med de debatter i olika spörsmål, som fördes. Särskilt minns jag de både gamla veteranerna och initiativtagarna till gråstensarbetarnas fackförening, som bildades år 1889, J. A. Westberg och G. F. Hallman, den senare fader till den sedermera världsbekante tecknaren och skribenten Adolv Hallman. De båda veteranerna deltog då och då i våra möten, dels för att hjälpa oss i organisations-

G. F. Hallman.

J. A. Westberg.

arbetet och dels då gemensamma frågor förelåg till behandling. Jag tvekar inte att säga, att jag andäktigt lyssnade till vad de hade att framföra. Vi fick många goda råd av dem.

Mitt största intresse lade jag dock ner inom NOV, främst av den anledningen att jag där kom i kontakt med ungsocialisterna, av vilka en hel del även var medlemmar av NOV. De blev mina närmaste vänner och kamrater, och redan våren 1901 blev jag medlem av den ungsocialistiska Haga-klubben i Göteborg, eller socialistiska ungdomsklubben, som namnet då var. Som försäljare av tidningen *Brand* började jag från och med majnumret samma år, ett jobb som jag höll på med tills år 1909, då jag efterorstrejknsnederlaget tvangs att lämna Göteborg för att söka min utkomst på annat håll.

Under en del av de nämnda åren var jag även huvudkommissionär i Göteborg för *Brand*, och sedermera även *Nya Folkviljan*. Dessa tidningar gick att sälja 1.000-tals ex. gick åt varje vecka, men det var svårare att få in redovisning från mina fattiga och många gånger arbetslösa medhjälpare. Det hände nog även, att jag själv lånade lite av försäljningspengarna till kaffe och skorpar på kafé Verdandi på Husargatan.

Det var ungefär likadant på andra platser. På ett jubileumsmöte i Stockholm ett 40-tal år senare höll sålunda vännen Elis Höglund ett skämtsamt tal. Han förklarade bland annat, att "den ungsocialistiska rörelsen var bra förr i tiden. Då kunde man taga ut en packe *Brand* till försäljning och för pengarna kunde man skaffa sig nubben och lite mat. Men så kom det in i klubbarna en del kymiga grabbar, som fordrade redovisning". Men då, framhöll Höglund, "kom rörelsen på dekis". Nå, det var väl inte precis så, men det låg nog en liten sanning i skämtet.

År 1906 var ett framgångens år för den ungsocialistiska rörelsen i Göteborg och dess närmaste omgivningar. Det var då inte endast Haga-klubben, vilken jag tillhörde, som var i verksamhet. Klubbar fanns även i andra stadsdelar, som Olskroken, Gårda, Lindholmen, Landala, Mölndal och Surte. Det beräknades, att dessa klubbar hade ett gemensamt medlemsantal på cirka 700.

Vi ungsocialister besökte flitigt varandras möten inom de olika stadsdelarna, och många kontakter knöts. Jag själv träffade min blivande hustru, Laura, i Olskroksklubben. Hon

En ungsocialistisk agitationsgrupp på agitation i Lilla Edet.

hade anslutit sig dit år 1904, och deltog särskilt energiskt med spridningen av rörelsens tidningar och litteratur. Hon anslöt sig till SAC 1915 och medverkade i att organisera Vettergrens sömmerskor i Göteborgs LS. Blev senare en av initiativtagarna till det syndikalistiska kvinnoförbundet, vars första förbundsordförande hon var. Hon har troget stått vid min sida, under de många årens agitations- och organisationsverksamhet. Hennes upppoffrande, aldrig sviktande stöd var särskilt värdefullt under de första oerhört svåra åren med arbetslöshet, fattigdom och ständigt återkommande polisförföljelser.

Den stora anslutningen till klubbarna i Göteborg under denna tid berodde inte helt på att dessa ungdomar var socialistiskt intresserade. I många fall anslöt de sig till klubbarna, därför att de hört att det var trevligt. Så var det onekligen också. Sedan organisations- och agitationsfrågorna avklarats blev det sång, kaffe, dans eller andra nöjesinslag.

Hagaklubben i Göteborg på utflykt. John Andersson med tidningar under armen.

Emil Rosén.

Laura Andersson.

Men en hel del av dessa ungdomar fastnade dock för den socialistiska organisationstanken. Jag lade särskilt märke till detta år 1909 under storstrejken. Själv kom jag ej i tillfälle att i större omfattning aktivt deltaga i storstrejken, under vilken jag tillbringade en tid i militärhåkte på Backamo, men när jag i storstrejkens slutskede blev fri och anlände till Göteborg blev jag anmodad att hålla några föredrag på Textilarbetareförbundets sektionmöten i Göteborg. Jag fann då att många av de forna klubbkamraterna, vilka i främsta rummet var medlemmar i klubbarna för sitt nöjes skull, nu i dessa sektioner deltog såsom drivande och energiska krafter för striden, sammanhållningen och organisationstanken. Idén hade trots allt fastnat hos dem.

Men på klubbarnas möten förekom inte endast nöjen utan även många och intressanta diskussioner. Goda debattörer fanns det också, av vilka jag särskilt vill framhålla Emil Rosén, medarbetare i *Ny Tid* och sedermera huvudredaktör för *Arbetsbladet* i Gävle, Olof Kronov, vilken på sin tid varit med om att bilda den första socialistiska ungdomsklubben i Stockholm, och som under sina sista år var bosatt i Göteborg.

Dessutom Albert Holmberg, Carl Höglund, Forzius och senare Gottfrid Ljungdahl, den unge studenten.

Problemen som behandlades var många. Bland dem kan nämnas: Parlamentarisk eller antiparlamentarisk verksamhet, Folkbeväpning eller avrustning, Religionsfrågan och många andra. Beträffande den första frågan var den närmast en återklang från socialdemokratiska partiets kongress år 1891.

En av de första agitatorerna för socialdemokratin i Göteborg, A. H. Janhekt, var ofta med i debatterna på Hagaklubbens speciella inbjudningsmöten. På den förut nämnda kongressen i Norrköping framhöll Janhekt bland annat att "massorna förberedes ej på att fatta samhällets tyglar genom spalter om riksdagsgräl. Vad en valrörelse slukar av pengar, tid och krafter, kunde användas för upplysning, då vore samhället snart moget". Detta uttalande av Janhekt berördes ofta under debatterna.

Spritfrågan förekom även på dagordningen då och då. De flesta ungsocialisterna var absolutister, en del andra däremot inte. Efter mötena skilde sig då båda grupperna åt. De flesta gick till kafé Verdandi, men de andra till restaurang Viktoria.

Striden mellan fransmannen P. J. Proudhon och tysken Karl Marx studerades med stort intresse och Proudhons tes, "Egendom är stöld", väckte uppmärksamhet och debatt. Proudhons bok *Eländets filosofi* väckte ävenledes uppmärksamhet i arbetarkretsar och motskriften av Karl Marx *Filosofins elände* bidrog ytterligare till debatt.

De nämnda böckerna var visserligen ej översatta till svenska språket, men deras innehåll refererades utförligt och diskuterades i den socialdemokratiska pressen. Den tidens socialdemokratiska arbetarpress behandlade förövrigt de socialistiska problemen mycket fördomsfritt och redogjorde även för de revolutionära strömningarna inom den internationella arbetarrörelsen, många gånger på ett välvilligt och sympatiskt sätt.

Utopisterna Saint Simons och Charles Fouriers socialistiska tankar och experiment diskuterades ingående, liksom även Robert Owens samhällsidéer.

A. H. Janhekt.

A. C. Lindblad.

Det var med andra ord en allmän socialistisk debatt som fördes, varvid även de syndikalistiska tankegångarna alltmera gjorde sig gällande.

Vi ungsocialister deltog som regel även på de inbjudningsmöten, som socialdemokratiska föreningen i Göteborg då och då ordnade. Jag minns särskilt en mycket intressant föreläsning av *Ny Tids* redaktör, A. C. Lindblad, om Chicagoanarkisterna och deras avrättning under kampen för åtta timmars arbetsdag. Så vitt jag minns var det en mycket objektiv och sympatisk föreläsning. Andra ämnen som behandlades var mera omstridda och väckte diskussioner. Det var emellertid en upplevelse att åhöra dessa i många fall hårda debatter, som kryddades med många humoristiska inslag.

Ungsocialisternas propaganda utåt var mycket omfattande. Den tog mest formen av en intensiv spridning av *Brand*, sedermera även *Nya Folkviljan*, en mängd tillfällighetstidningar samt broschyrer och böcker. Bland böckerna som såldes tog skönlitteraturen stor plats. Dansfester ordnades i de olika stadsdelarna, många med det främsta syftet att skaffa ekonomi för propaganda, och offentliga möten med olika talare ordnades

med täta mellanrum. Dessa var som regel bra besökta, särskilt vid de tillfällen då Hinke Bergegren talade. Inträdesavgifterna på hans möten lämnade som regel ett bra överskott.

Flygblad av olika innehåll, en del av dem beslagtagna, spreds i massor. Särskilt intensiv var denna spridning i samband med den brännande unionskonflikten 1905. Polisingripanden och anhållanden av oss ungsocialister var på den tiden en daglig företeelse. Intet kunde emellertid förhindra den omfattande antimilitära propagandan.

Som ett led i den antimilitaristiska agitationen var det vanligt, att grupper av ungsocialister medföljde de värnpliktiga till tågen vid avfärden till militärförläggningarna. Många gånger kom ungsocialisterna och de värnpliktiga i gemensamt demonstrationståg till stationerna, och de möttes även vid återkomsten. Det blev i dessa sammanhang sång och antimilitaristiska paroller och leverop. Och dessutom mycket bråk med den uppvaktande polisen.

I en mängd olika andra sammanhang höll sig ungsocialisterna framme med sin propaganda. Ett belysande exempel kan nämnas. I ett brev till Hinke Bergegren år 1904, vilket efter hans död återfanns bland hans efterlämnade papper, skrev jag till honom bland annat: "Varje söndag äro klubbarnas medlemmar på Krokäng — Arbetarekommunens festplats — med fana: 'Leve den revolutionära socialismen', och när kvällen kommer och folket strömmar hem, då är det vi som låter vår fana svaja ut och på vägen ner till ångbåtsbryggan brukar då ett hundratal personer av båda könen medfölja under fanan. På samma gång får jag tala om att vi lärt oss Internationalen och genom ungdomsklubbarna har den även kommit ut bland allmänheten, så att man nu lite varstades hör den sjungas."

Den socialistiska ungdomens träffpunkt

Kafé Verdandi på Husargatan i Göteborg var under dessa genombrottsår samlingsplats och debattforum för den socialistiskt orienterade arbetarungdomen. Det var en mycket anlitad träffpunkt, där livliga diskussioner fördes, och där många planer utarbetades för propagandan och framtiden.

Kaféet, som ägdes av Nykterhetsorden Verdandis avdelningar i Göteborg, bestod av tre rum. Ett större och två något mindre. I det ena av de små rummen hade ungsocialisterna sin samlingsplats och i det andra ungdomskratern. Det stora rummet användes många gånger för hårda diskussioner mellan de båda grupperna. Men några personliga motsättningar förekom sällan mellan dem. Kamratandan var utpräglad, även om helt naturligt delade meningar förekom i en mängd sammanhang. Spörsmålen gällde i huvudsak idéer och organisatoriska problem. Ibland kom även de båda grupperna överens om gemensamma agitatoriska framstötter. Det gällde då särskilt antimilitaristisk propaganda, i vilken fråga de båda grupperna var tämligen överens.

Det fanns många intressanta typer i båda lägren. Färgstarka personligheter vilka längre fram kom att spela en betydande roll på skilda områden, speciellt inom arbetarrörelsen. Många av dem hade fått sin första skolning under debatterna på Kafé Verdandi, och jag skall i det efterföljande nämna några av dem.

En kväll inträdde på Kafé Verdandi tre studenter, vilkas vita studentmössor hade pryts med bokstäverna IR. Vad betydde detta? Jo, just då pågick en renhållningskonflikt, som väckte stor uppmärksamhet, i första hand därför att en del studenter uppträdde som strejkbrytare. De utförde således renhållningsarbete i de strejkande arbetarnas ställe. De tre studenterna, som kom till Kafé Verdandi, ville inför de unga arbetarna därstädes demonstrera sin protest mot strejkbrytarstudenterna genom initialerna IR, vilket fick utläsas: "Icke renhållare".

Z. Höglund.

Fredrik Ström.

De tre studenterna blev sedermera kända och framstående män inom svensk arbetarrörelse. Deras namn var Z. Höglund, Fredrik Ström och Gottfrid Ljungdahl. Jag vet ej om detta var deras första möte med arbetarrörelsen, men mycket talar därför.

Vi arbetarpojkar knöt omedelbart kontakt med dem och gemensamt med ungdomskamraterna samlades vi i det stora rummet och vid en kopp kaffe utbyttes tankar i teoretiska och aktuella problem.

De tre studenterna kom sedan ofta till Kafé Verdandi. Z. Höglund och Fredrik Ström bänkade sig med ungdomskamraterna i deras samlingsrum, medan Gottfrid Ljungdahl kände sig bäst hemma hos ungsocialisterna, i vilken rörelse han aktivt verkade intill sin död.

Z. Höglund drogs snart in i den socialdemokratiska ungdomsrörelsen, vars ledande kraft han blev under en följd av år. Han blev redaktör för ungdomsrörelsens tidning *Stormklockan* och i samband med den s. k. förräderiprocessen år 1916 dömdes han till 3 års fängelse. Samtidigt dömdes även Ivan Oljelund och Erik Hedén till respektive 18 månader och ett år.

(Det slutliga avgörandet fälldes i högsta domstolen där Höglunds straff bestämdes till ett år och Oljelunds till 8 månader. Hedén frikändes.)

Sedermera bröt Höglund med den socialdemokratiska rörelsen, anslöt sig till kommunisterna, men återvände efter några år till socialdemokratin, där han på nytt kom att intaga en ledande roll, bland annat som borgarråd i Stockholm.

Fredrik Ström var en tid sekreterare för det socialdemokratiska partiet, blev kommunist men återvände till socialdemokratin samtidigt med Höglund.

I ungsocialisternas grupp fanns många intressanta typer. Bland dem kan nämnas den alltid slagfärdige Gunnar Lundstedt, vilken bland kamraterna nästan ansågs som någon slags litteraturprofessor på grund av sin stora och grundliga beläsenhet. Han ägde det största biblioteket bland oss arbetarungdomar och utökade det ständigt så långt hans små ekonomiska resurser tillät. Han var en ständig gäst i de antikvariska bokaffärerna på jakt efter billig och bra litteratur, en vurm han fortsatte med även sedan han uppnått s. k. mogen ålder.

Under många år tjänstgjorde han sedermera som bibliotekarie för ABF:s bibliotek i Göteborg och blev på ålderns dagar utnämnd till hedersmedborgare i Göteborgs stad. Samtidigt med honom utnämndes till hedersmedborgare Engelbrekt Andersson, som också var en av arbetarpojarna från Kafé Verdandis ungsocialistiska krets. Något större litterärt eller teoretiskt intresse hade väl inte Engelbrekt Andersson. Han var den praktiska organisationsmanniskan, som sällan avböjde ett uppdrag till vilket han blev föreslagen, och som perfekt utförde detsamma. Vännen Engelbrekt var en av dem som jämte mig år 1916 blev dömd för antimilitaristisk propaganda.

En annan intressant men mera tystlåten typ inom den ungsocialistiska gruppen var Karl Ring. Han längtade ofta ut till andra platser men då han liksom vi övriga hade ont om mynt, så tillfredsställde han sitt resebegär några gånger genom att anmäla sig som strejbrytare på någon avlägsen plats. Det var

En grupp ungsocialister i Göteborg. I nedre raden till vänster: Gunnar Lundstedt och längst till höger: Axel Henriksson.

vanligt att arbetsgivarna med hjälp av strejkbrytare sökte slå sönder arbetarnas strider, varför de sammanskrapade strejkbrytare på olika håll i landet. Karl Ring passade då på att anmäla sig. Han fick fri resa till strejkplatsen och en liten slant därtill, som räckte till återresan. Han började naturligtvis aldrig som strejkbrytare och vid de tillfällen han hade andra i resesällskap, som liksom han anmält sig till att utföra strejkbryteriarbete, inträffade det alltid, att han under resan sökte påverka dessa att inte börja arbeta, när de kom fram. Många av dem vägrade även ta strejkbryteriarbete och hjälptes sedan hem av platsens organiserade arbetare.

En dag hade Karl Ring beslutat sig för en längre resa. Helt plötsligt reste han sig från sin stol på Kafé Verdandi och förklarade, att han skulle resa till Rom och försvann genom dörren. Vi tog knappast hans ord på allvar, men han återvände ej till kaféet under de närmaste veckorna, och om någon månad

fick vi ett vykort poststämplat i Rom. Han hade således nått det mål han angett, när han lämnade kaféet. Dit hade han kommit genom att tjuvåka på järnvägarnas godsvagnar, genom lift på hästvagnar och på luffen efter de europeiska landsvägarna. Något kort uppehåll gjordes här och var för tillfälliga arbeten för att kunna uppehålla livhanken. Efter närmare tre månaders bortavaro öppnade han på nytt försynt Kafé Verdandis dörr och slog sig ner bland kamraterna i sin vanliga kaféhörna och beställde in sin livrätt, en kopp kaffe och fyra skorpor. Han hade sedan mycket att berätta om sina äventyr under färden.

Några år senare blev han häktad och rannsakad som skäligen misstänkt för mordbrand mot en strejkbrytarebarack å Hisingen på andra sidan Göta älv. Han blev dock frikänd. Bevisen räckte ej för att få honom fälld.

En namne hade han i ungsocialisten Knut Ring. Denne blev sedermera den främste initiativtagaren till Svenska Sjömansunionen, vars allt i allo han var under en följd av år. Sjömansunionen under Knut Rings ledarskap utgav på sin tid en broschyr av Albert Jensen med titeln *Havets arbetare och syndikalismen*. Han förde även underhandlingar med SAC om anslutning, vilken dock inte kom till stånd beroende på en del formella hinder.

En annan resande ungsocialist, som gjorde täta besök på Kafé Verdandi, var Valdemar Bernard Johansson. Han är nu under namnet Valdemar Bernard en känd konstnär, boende i Stockholm. Han tycktes ha höga vyer, ty på ett klubbmöte inledde han vid ett tillfälle spörsmålet "Kan havregrynsgröt störta samhället". Men jag kan dock inte minnas till vilken banbrytande slutledning han kom.

Konstnärerna var förövrigt kraftigt företrädna i den ungsocialistiska kaféhörnan. Bland dem kan nämnas telefonarbetaren Axel Henriksson, vilken på fritid hade teckning och målning som hobby. Han har under de gångna åren haft flera uppmärksammade konstutställningar i Göteborg.

En annan som förtjänar att nämnas är Adolv Hallman,

Valdemar Bernhard Johansson.

Rickard Sandler.

numera internationellt känd skribent och tecknare. Är nu bosatt i Italien men hans teckningar och artiklar återkommer med korta mellanrum i svenska tidningar.

En historia i samband med Adolv Hallman kan belysa dessa konstnärers förhållanden. Jag hade någon gång under åren 1911 eller 1912 skrivit en artikel för tidningen *Syndikalisten* om arbetsuttagningen vid Göteborgs hamn, vilken jag fann i högsta grad upprörande. Jag bad vännen Hallman att till artikeln göra en teckning vilket han även välvilligt gjorde, men begärde tre kronor för densamma. Han måste ju även söka få ihop några kronor till kaffepengar. Själv kunde jag inte betala teckningen, ty jag var som vanligt utfattig, men jag skrev till tidningen och bad den betala, ty det var ju meningen att den skulle användas. Jag fick till svar, att de inte ville bestämra sig förrän de sett alstret. Nå, teckningen sändes till redaktionen, den godkändes och Adolv Hallman fick sina tre kronor.

Det var då det. Det var bara en fattig arbetarepojke i Göteborg som gjort teckningen. Men nu är Adolv Hallman ett internationellt stornamn och har varit det under många

år. Han erhöll för övrigt under 1961 av Kooperativa Förbundets tidning *Vi* ett pris på 3.000 kr. för sin konstnärliga gärning. Det är sannerligen ett stort steg från 3 kr. från *Syndikalisten* till 3.000 kr från *Vi*.

En annan färgstark kamrat i den ungsocialistiska gruppen var Martin Andersson. Han förde under denna tid en energisk antimilitaristisk propaganda, kom flera gånger i konflikt med myndigheterna och ådömdes straff. Senare spelade Martin Andersson en stor roll inom hyresgäströrelsen, samt utsågs till redaktör för tidningen *Hyresgästen*. Anslöt sig tidigt till SAC, vilken organisation han tillhörde till sin död.

Även bland ungdomdemokraterna, som samlades på Kafé Verdandi, fanns en del intressanta typer. Förutom de förut nämnda, Z. Höglund och Fredrik Ström var Karl Kilbom en tid ständig gäst på Kafé Verdandi. Rickard Sandler, vilken sedermera blev svensk utrikesminister, var även med i gruppen. Synbarligen hade han en ganska dålig ekonomi. Hans fransiga byxor och snedgångna skor tydde därpå. Per Albin Hanssons bror, Sigfrid Hansson, var också med. Försynt och saklig under de många debatterna. Sigfrid Hansson blev som bekant sedermera redaktör för LO:s tidskrift *Fackföreningsrörelsen* samt utsågs slutligen till generaldirektör för Socialstyrelsen.

En annan student som då och då på genomresa tittade in på

Teckning av
Adolv Hallman.

Sigfrid Hansson.

Otto Järte.

Verdandi för besök hos sina ungdomdemokratiska vänner var Otto Järte. Han var synnerligen vetgirig vid debatter med oss, och han utfrågade oss mycket. Både om rörelsen och idéerna. Jag minns speciellt ett tillfälle, då vi vid ett kafébord diskuterade spörsmålet om syndikalismen med Otto Järte. Han var synnerligen okunnig om den syndikalistiska rörelsen och dess idéer, och vår kunskap i denna fråga var ej heller så grundlig. Det var några år före SAC:s start.

Otto Järte tycktes dock ha fortsatt sina studier om syndikalismen, och under maj månad 1909 började han publicera en artikelserie om syndikalismen i det socialdemokratiska partiets tidskrift *Tiden*. Den var huvudsakligast uppbyggd på franskt material. Ungefär samtidigt höll han ett föredrag i Göteborg om syndikalismen. Efter hans föredrag följde diskussion. Den blev hård. Otto Järte uppehöll sig i främsta rummet till problemet om syndikalismens teorier, medan vi arbetarpojkar behandlade ämnet med kampen på arbetsplatserna och fackföreningsrörelsens organisationsformer som utgångspunkt. Eller med andra ord, sökte påvisa nödvändigheten av syndikalismens omplantering i svensk jordmån.

Otto Järte blev sedermera en drivande kraft inom socialdemokratien. Han utpekades på sin tid som den lämpligaste efterträdaren till Hjalmar Branting. Medlemskapet i den socialdemokratiska rörelsen tog emellertid ett hastigt och dramatiskt slut. Under första världskriget fanns i Sverige en ganska inflytelserik grupp från olika partier, som strävade efter ett militärt ingripande av Sverige på Tysklands sida i världskriget. Denna grupp utgav år 1915 en bok *Sveriges utrikespolitik i världskrigets belysning*. Redan i bokens förord angavs syftet klart i påpekandet att utgivarna alla är "ense i uppfattningen om den fara de anse det nuvarande läget innebära för Sveriges framtid, alla övertygade därom, att faran kan avvärjas endast på en väg, genom modig uppslutning på Tysklands sida".

Författarna till boken var anonyma men tre socialdemokrater utpekades i pressen som medarbetare i boken. Dessa avböjde att fria sig från anklagelsen och blev som en följd därav genom beslut av partistyrelsen för det socialdemokratiska partiet med 17 röster mot 4 uteslutna ur partiet. De uteslutna var aktuarien Otto Järte, professor Gustav Steffen och fil. dr. Yngve Larsson.

Otto Järte hamnade så småningom i högerpartiet och blev politisk huvudredaktör för *Svenska Dagbladet*.

Bland pojkarna och flickorna i övrigt, som samlades på Kafé Verdandi, fanns både bland ungsocialister och ungdomdemokrater många andra som under arbetarrörelsens fortsatta verksamhet kom att intaga viktiga och framträdande poster inom densamma. Grundskolan var utan tvivel de många intressanta och värdefulla debatter som fördes på Kafé Verdandi vid en enkel kopp kaffe. Sedan förde de idéerna vidare och utbildade sig grundligt för kommande uppgifter.

Gottfrid Ljungdahl

Sedan den unge studenten Gottfrid Ljungdahl knutit kontakt med den ungsocialistiska rörelsen i Göteborg, anslöt han sig snart till densamma och spelade redan från början en aktiv roll. Han utbildade sig till talare och föreläsare, i vilken egenkap han flitigt användes. Dels var han föreläsare på klubbmötena och dels på offentliga möten. I många fall även på närliggande platser där vi sökte organisera ungdomen och bilda nya klubbar, vilket i en del fall lyckades.

Gottfrid Ljungdahl blev snart även en flitig skribent i den ungsocialistiska pressen, *Brand* och *Nya Folkviljan*, framförallt i den senare. Hans stil var klar och agitatorisk, och vi ungdomar läste med stort intresse hans artiklar i olika ämnen.

Ekonomiskt hade Ljungdahl det mycket dåligt ställt och hade synnerligen svårt att dra sig fram, men fick slutligen ett fast arbete i Lysekil som redaktör för arbetartidningen *Nya Lysekilskuriren*. Ungsocialisterna behärskade tidningen några år, vilket medförde att Gottfrid Ljungdahl kunde väljas till redaktör. Som tidningens expeditör tjänstgjorde samtidigt Algot Törnkvist, vilken då tillhörde den ungsocialistiska rörelsen. Algot Törnkvist blev sedermera socialdemokrat, ledare för Eldareunionen, därefter redaktör för *Blekinge Folkblad* i Karlskrona. Dessutom riksdagsman och statsrevisor.

Under sin Lysekilstid började Gottfrid Ljungdahl att i en allt större utsträckning intressera sig för syndikalismen. Han verkade för densamma, dels genom artiklar i sin tidning och dels genom föredrag. Under denna tid startade Ljungdahl och hans kamrater i Lysekil en småskriftserie, *Syndikalistiskt bibliotek*, för vilka häften Ljungdahl översatte och införde en mängd artiklar av utländska syndikalister i teoretiska och organisatoriska problem. Bland dem återfinns vi den tidens internationellt kända personligheter inom de syndikalistiska och anarkistiska rörelserna i andra länder. Exempelvis fransmännen Hubert Lagardelle, Viktor Griffuelhes, Ferdinand Pelloutier, Emile Pouget, Georges Yvetot, Leon Jouhaux, italienarna

Gottfrid Ljungdahl.

Algot Törnkvist.

Arturo Labriola och Enrico Leone, tysken Robert Michels samt holländarna Domela Nieuwenhuis och Chr. Cornelissen.

Det var synnerligen värdefulla saker han översatte och publicerade. De belyste klart syndikalismen, teoretiskt och taktiskt, och utgjorde ett gott källmaterial, när det gällde att studera dessa problem. Av intresse är att G. H:son Holmberg, när han utarbetade manuskriptet till sin då uppmärksammade bok *Syndikalismen, dess väsen, teori och taktik*, vilken utkom 1910, inte förbisåg Gottfrid Ljungdahls banbrytande insatser beträffande upplysningsverksamhet om syndikalismen. I olika sammanhang hänvisar Holmberg i sin bok till och citerar Ljungdahls artiklar i *Syndikalistiskt bibliotek*.

SAC:s första offentliga agitationsbroschyr som utgavs 1912 var skriven av Gottfrid Ljungdahl. Den hade som titel *Den revolutionära syndikalismen och dess innebörd*.

Gottfrid Ljungdahl blev tyvärr ej gammal. Han avled i lungsot något år omkring första världskrigets utbrott.

Han var en idealist, energisk förespråkare för syndikalismen och en mycket god kamrat, av vilken vi har många goda och trevliga minnen.

Agitationsframstöt på Backamo militärförläggning

År 1906 hade ungsocialisterna och ungdomskräfterna en gemensam antimilitaristisk kommitté i Göteborg. Den bedrev en omfattande propaganda bland militärerna. Deras förläggningar besöktes flitigt och antimilitaristiska flygblad insmugglades i mängd.

En lördagskväll reste tio ynglingar, ungsocialister och ungdomskräfter, med båt från Göteborg till Lilla Edet. Några mil därifrån låg den då mycket bekanta militärförläggningen, Backamo. Efter båtens ankomst till Lilla Edet satte vi oss på marsch mot Backamo, men i närheten av platsen slog vi läger i skogen för vila några timmar. Men vi var på post, när det gällde aktion, och detaljerna var väl förberedda. Vi fördelade oss i fem grupper, två personer i varje, och omedelbart när revellen gick tidigt på morgonen, smög vi oss in på lägerplatsen på fem ställen. Omedelbart in i barackerna, manskapet togs på sängen, och tusentals antimilitaristiska skrifter utdelades. Sedan fortast därifrån för att om möjligt komma utanför lägerplatsen och träffas på en plats i skogen, som vi förut kommit överens om.

För alla gick det dock inte. Sju av oss lyckades klara hindren, men tre blev fast. De blev förhörda men släpptes fram på eftermiddagen dock så sent, att vi inte hann fram till båten, som avgick från Lilla Edet på söndagskvällen. Det blev att på nytt slå läger i skogen för att invänta nästa dag. Två av oss lyckades dock att få ligga på polisstationen i Lilla Edet. Poliserna var hyggliga och tillmötesgående, men de visste naturligtvis inte, i vilket ärende vi var ute. Då hade de två säkerligen avvisats från polisarresten.

Aktionen var emellertid lyckad, och vi var alla belåtna med vår antimilitaristiska framstöt.

På antimilitaristisk agitation i Norge

Redan tidigt fanns ett mycket gott samarbete mellan socialistiska ungdomar i Sverige och Norge. I främsta rummet gällde det gemensamma ansträngningar i kampen mot militarism och krig. I samband med en skandinavisk ungdomskonferens vilken år 1908 hölls i Fredrikshald — nuvarande Halden — gjordes gemensamt en antimilitaristisk framstöt i form av en del antimilitaristiska möten och en grundlig spridning av ett antimilitaristiskt upprop på norska språket, vari soldaterna uppmanades till uppror mot krig och militarism. Den grupp jag tillhörde hade bland annat i uppdrag att klistra upppropet på murarna till Fredrikshalds gamla fästning och att vi gjorde det grundligt vågar jag försäkra.

Någon dag senare höll jag ett kortare antimilitaristiskt anförande på ett offentligt möte i Fredrikstad. När jag dagen

Konferensen i Fredrikshald.

därpå skulle resa med tåget åter till Sverige, överlämnade en kamrat till mig vid stationen en Fredrikstadstidning, vilken innehöll en artikel i anslutning till det antimilitaristiska mötet med en stor rubrik: "Kasta unghinken över gränsen". I artikeln uppmanades den norska polisen att se till, att jag omedelbart förpassades över gränsen.

Någon transport med polisens hjälp blev det emellertid inte. Jag reste enligt planerna frivilligt innan polisen kom i tillfälle att ingripa. Mitt uppdrag var slutfört för den gången. Men senare under de många årens lopp har jag haft tillfälle till en mängd agitationsframstötter i Norge med möten, konferenser och föredrag. Från Narvik i norr till Norges sydspets.

Något polisingripande har jag däremot aldrig blivit utsatt för i Norge.

Utkörda ur kyrkan

Ungsocialisterna följde noggrant med händelserna inom kyrkan och de kyrkliga församlingarna. Och var även med i debatterna om de religiösa problemen. Orsaken till intresset beträffande dessa frågor var den omfattande antireligiösa propaganda- och upplysningsverksamhet som ungsocialisterna och andra grupper bedrev under den tiden. Det gällde att få dugliga argument för debatterna på de många möten, som hölls för behandling av spörsmålet. Fritänkarrörelsen seglade under denna tid med förlig vind, särskilt bland arbetarna.

Ibland kunde debatterna med de religiösa ta en trevlig form. Jag erinrar mig särskilt en debatt i en av Göteborgs kyrkor. Det var i samband med en sådan profan fråga som priset för bänkplatserna i denna kyrka.

Den tiden var det en vanlig företeelse att enskilda personer mot avgift fick hyra vissa platser i kyrkan. De som hade gott om pengar kunde därigenom lägga beslag på de bästa platserna. Bevistade de ej gudstjänsten, stod deras betalda platser som re-

gel tomma. De fattiga bland kyrkobesökarna fick nöja sig med sämre sittplatser eller att stå i gångarna och trängas.

Detta förhållande väckte debatt i breda folklager. Även bland de kristna uttryckte man sitt missnöje. Det framhölls, fullt riktigt förresten, att alla kyrkobesökare skulle ha samma rätt till platserna utan någon särskild avgift.

Vid seklets början hölls ett möte i en av kyrkorna för behandling av detta spörsmål. Ungsocialisterna beslöt att deltaga i samlad trupp och planer lades i förväg upp, hur man skulle förfara under debatten. En del av de mera talföra ungsocialisterna fick i uppdrag att framföra olika argument och förslag i fråga om bänkplatserna och priset på dessa.

Det var en högtidlig församling ungsocialisterna bänkade sig med här och var i salen. När debatten började, begärde en av ungsocialisterna ordet och framhöll, att bänkpriset borde vara två kronor per gång för alla, ty, framhöll han, guds ord är dyrbart och därför borde det betalas ett högt pris för att få höra detsamma. Andra ungsocialister, vilka begärde ordet, ansåg dock att två kronor var för mycket, det borde räcka med en krona. De gjorde sig till tolkar för de mindre bemedlade bland kyrkobesökarna och hävdade, att dessa borde komma i tillfälle att höra guds ord för ett billigare pris.

"Herr ordförande," hördes en dov stämma från en av de församlade på läktaren. Det var ungsocialisten Kronow som begärde ordet. Kronow var vältalig, talade vackra ord och gav ej tillkänna under första delen av sitt tal, att han var ungsocialist. Han förordade varierande priser. Två kronor på första plats, en krona på andra och 50 öre på galleriet — läktaren.

Olof Kronow.

Han framhöll att sådan prissättning tillämpades på cirkus, och mina kära åhörare, slöt han sitt anförande, kyrkan och predikningarna och de religiösa anordningarna är jämnställda med cirkus, med clownuppträdanden och liknande.

Nå, det blev lite oroligt i kyrkan. Vi övriga ungsocialister applåderade Kronow, och slutet blev, att vi motades ur kyrkan.

En rättvis fördelning av det goda

Ett par energiska frireligiösa präster, Fredén och Blomkvist, hade tagit som sin förnämsta uppgift att söka frälsa arbetarna från deras antireligiösa uppfattningar. De höll en mängd föredrag i detta syfte, och arbetarna inbjöds till debatt. För att lättare kunna nå de socialistiska arbetarna var det vanligt, att de för sina möten hyrde lokal i Folkets Hus och andra arbetslokaler. Arbetarna mötte även upp och livliga debatter följde på föredragen.

Ett av dessa möten hölls i Arbetareföreningens lokal i Göteborg. Det ämne som de båda prästerna talade över var: "En rättvis fördelning av det goda." Vi ungsocialister satte igång en energisk propaganda för mötet och lokalen fylldes av intresserade, till övervägande del av våra meningsfränder. Efter pastorernas föredrag följde debatt och under densamma framlade jag ett förslag till uttalande av följande lydelse:

"Offenligt möte i Göteborg där pastorerna Fredén och Blomkvist talat över ämnet 'En rättvis fördelning av det goda' uttalar som sin bestämda mening att denna fördelning bör rättvist ske efter följande linjer: Prästerna tilldelas himmelriket, kapitalisterna hälvetet och de mera anspråkslösa arbetarna, erhåller jorden, råvarorna, fabrikerna och produktionsmaskineriet att av dem användas för sitt socialistiska uppbyggnadsarbete."

Förslaget blev antaget med stor majoritet.

Hilma Hofstedt

Inom arbetarrörelsen har kvinnorna under årens lopp gjort stora insatser. Även under rörelsens genombrottsperiod, då det gällde att arbeta hårdare och mera uppoffrande än senare. I klubbarbetet deltog många kvinnor. De medverkade till att göra mötena trevliga, deltog med intresse i organisationsarbetet och var duktiga försäljare av rörelsens tidningar och litteratur. De var goda medarbetare i organisationsarbetet, och deras många insatser uppskattades.

Det var dock inte så många av dem som i någon större utsträckning deltog i debatterna på de offentliga mötena eller uppträdde som föredragshållare, men några fanns, som jag i detta sammanhang vill erinra om.

Redan under de första åren under 1900-talet talade på en mängd ungsocialistiska möten Helena Ugland. Hon var norska, men blev snart svenska genom giftemål med Ny Tids andre redaktör, Anton Andersson. Helena Ugland var visserligen socialdemokrat, men hennes föredrag var som regel antireligiösa, varför ungsocialisterna gärna anlitade henne som talare i detta ämne.

Bland andra kvinnliga talare som uppträdde något 10-tal år senare, och vilka hävdade våra idéer, vill jag erinra om Ada Schiött från Kiruna och Jenny Asplund från Gislaved, vilka behandlade syndikalismen i sina föredrag, och Agata Viktorin från Stockholm som speciellt behandlade sexual- och befolkningsproblemen. Den främsta av rörelsens kvinnliga talare från denna tid var dock utan tvivel Hilma Hofstedt och jag vill därför något uppehålla mig vid hennes verksamhet.

En kväll på Hagaklubbens möte i Göteborg anmälde sig en ung kvinna som medlem. Det var Hilma Hofstedt. Av klädelsen och utseendet att döma var hon fattig och hon var lite osäker inför de nya kamraterna hon fått i klubben. Hur skulle de mottaga henne? Klubbens övriga kvinnliga tog dock genast välvilligt hand om sin nya kamrat, och de fick snart klart för sig hennes personliga katastrofala ställning just då. Hon hade

några dagar dessförinnan kommit från Norge, där hon arbetat någon tid och även tillhört en norsk socialistisk ungdomsförning. Hade intet fast logi och ett litet barn att försörja och taga vara på. Ekonomin var så gott som obefintlig. De kvinnliga kamraterna fattade fort sitt beslut. Hon måste få deras stöd omedelbart. De hjälpte henne till logi, och själv skaffade hon sig arbete på en reseffektfabrik, och drog sig fram på sin lilla lön. Även om det synbarligen var svårt många gånger.

Det dröjde inte så länge, innan Hilma Hofstedt började yttra sig på klubbmötena. Inläggen blev längre, och så småningom började hon anlitas som talare i den offentliga agitationen. Hon utvecklade sig fort till att bli en glänsande talarinna, som alltmer anlidades för offentliga möten.

Hon utarbetade knappast sina föredrag i förväg. Jag såg aldrig, att hon hade några uppsatta stolpar och anteckningar för sina föredrag, utan talade fritt ur hjärtat, agitatoriskt och medryckande. I bjärta ordalag skildrade hon med egen erfarenhet den oerhörda fattigdomen bland arbetarna samt manade dem inträngande till ansträngningar och kamp för sina sociala och ekonomiska intressen.

Hon började allt mera att anlitas för turnéer på olika håll i landet, och på några av dessa följde min hustru med för litteraturförsäljning på möten och arbetsplatser. Det var under tider jag satt i fängelse, och min hustru måste försörja sig på de små provisioner försäljningen inbringade. De båda, Hilma och hon, var synnerligen goda vänner och kamrater och höll ihop i alla situationer.

Hilma Hofstedt flyttade sedermera från Göteborg till Bohuslän på grund av giftermål med en stenhuggare i Orrekläpp. Under sin vistelse i Bohuslän höll hon en hel del föredrag för de lokala samorganisationerna där.

Efter några år reste hennes man till Amerika för att söka sig en ny utkomst. Meningen var att Hilma skulle komma efter, sedan han arbetat ihop till respengar för henne och barnen. Men han hördes aldrig av. Där stod Hilma Hofstedt åter ensam, men denna gång med tre barn som måste försörjas.

Hilma Hofstedt.

Som stipendiat till Brunnsvik.

Det blev en ny svår period för henne. Av någon anledning hamnade hon i Halmstad, där hon började att intressera sig för kommunismen. Hon drogs med av de ryska arbetarnas kamp 1917 och 1918 och såg i densamma det första stora steget fram till socialismen. Hon anslöt sig till den kommunistiska rörelsen och var bland annat några år kommunistisk ledamot av Halmstads stadsfullmäktige. Under denna tid anlidades hon som föredragshållare på kommunistiska möten här och var i landet, och vid besök och genomresa i Stockholm var hon en gärna sedd gäst i vårt hem. Den gamla vänskapen höll över partigränserna.

Det sista tillfälle vi hade ett personligt sammanträffande med vännen Hilma Hofstedt var efter hemkomsten från en studieresa, hon företagit till Sovjetunionen. Som vanligt bodde hon hos oss efter sin återkomst till Stockholm. Vi kände knappast igen Hilma. Hon, som alltid var livlig och glad under sin samvaro med gamla vänner och kamrater, var nu ovanligt tyst och nedslagen. Det tycktes ha inträffat något särskilt, men hon drog sig för att omtala något därom för oss. Någon dag senare fick vi dock förklaringen till det hela. Då kom till

vårt hem Anna Stina Pripp, kommunist och medarbetare i den kommunistiska tidningen *Folkets Dagblad Politiken*. Hon ville sammanträffa med Hilma Hofstedt.

Det blev då en hård uppgörelse dem emellan. Studierna i Sovjetunionen och de diktatoriska förhållanden, som där rådde, hade omvänt Hilma Hofstedt. Hon bröt med kommunismen.

Hon reste därefter åter till hemmet i Halmstad, och efter vad vi senare fått veta, levde hon där under sina sista år i en ohygglig fattigdom. Många gånger hade hon inte en matbit till sig och sina barn. Något år före utbrottet av andra världskriget avled den goda vännen och kamraten Hilma Hofstedt, vilken gjort så många goda insatser för den socialistiska propagandan och idén.

Arbetet inom den socialdemokratiska rörelsen

De flesta ungsocialisterna var den tiden anslutna till det socialdemokratiska partiet. Detta som regel därför att deras fackliga organisationer var kollektivt anslutna. Detta medförde att ungsocialisterna deltog på de socialdemokratiska arbetarkommunernas möten för att söka få sina meningar beaktade. Detta var förhållandet även i min hemort, Göteborg. Utan tvekan kan även sägas, att vi många gånger vann gehör på dessa möten.

Jag kan i detta sammanhang nämna att jag år 1907 av Göteborgs Arbetarekommun fick stipendium för deltagande i en 14 dagars föreläsningkurs vid Brunnsviks Folkhögskola. Blev till och med föreslagen därtill av Ny Tids redaktör A. C. Lindblad. När han av partivänner angreps därför, försvarade han sig bland annat med det argumentet, att han medverkat till att få mig till Brunnsvik närmast av den anledningen att många radikala ungdomar, som sänts dit ändrat uppfattning, när de genomgått en kurs där. Han förklarade sig hoppas, att det skulle gå på samma sätt med mig. I samband med att jag

vid ett senare möte inför arbetarekommunen avgav rapport beträffande den bevistade kursen försäkrade jag dock, att de uttalade förhoppningarna om åsiktsförändring inte i någon mån infriats.

Striderna och debatterna på arbetarkommunens möten blev så småningom mycket hårda. Detta särskilt sedan partistyrelsen under november månad 1906 beslutat att suspendera redaktörerna för *Brand* och *Nya Folkviljan*, Hinke Bergegren och Carl G. Schröder, från medlemskap i partiet intill ordinarie kongress, som skulle ta slutlig ställning till deras medlemskap. Partistyrelsen beslöt även att företaga en landsomfattande omröstning i frågan bland de anslutna medlemmarna för att höra deras mening. Denna omröstning fick till resultat att cirka 18.600 röster avgavs för godkännande av suspenderingen, medan cirka 8.000 var emot.

Suspenderingen medförde en mängd framstötar från ungsocialisternas sida. Bland annat hölls en landsomfattande konferens i Hälsingborg, på vilken konferens även Hinke Bergegren deltog. Jag var ett av ombuden från Göteborg.

Inför partikongressen 1908 kämpade grupperna för att söka erövra ombudsmandaten till kongressen. I Göteborg samarbetade ungsocialister och ungdomskräfter beträffande valet. Ungdemokraterna var även emot suspenderingen och bekämpade den. Vi hade en gemensam vallista på 13 namn, 6 ungsocialister och 6 ungdomskräfter. Dessutom ett mera neutralt namn, A. R. Stållberg, vilken var nyvald expeditör för arbetarekommunen och för övrigt stod oss ungsocialister tämligen nära. Bland kandidaterna, som ungdomskräfterna uppsatte, befann sig Z. Höglund, som då var bosatt i Göteborg, och bland kandidaterna från ungsocialisterna var jag med. Men vid valet stannade vi i minoritet och kom ej i tillfälle att övervara partikongressen i Stockholm.

Kongressen beslöt antaga partistyrelsen förslag att ur partiet utesluta Hinke Bergegren och Carl G. Schröder. Båda var inbjudna att närvara på kongressen, när deras sak behandlades. Schröder sökte att argumentera för fortsatt medlemskap i par-

Carl G. Schröder.

Hinke Berggren.

tiet, medan Hinke Berggren gick på en motsatt linje. I sitt tal på partikongressen framhöll Hinke Berggren bland annat:

”Vad beslut kongressen fattar i denna sak är det mig det samma, då jag om beslutet skulle så bli, aldrig vill tillbakaträda i ett parti, där ledarna falskeligen talar om proletariats diktatur, men menar diktatur över proletariats.” Hinke Berggren framhöll vidare ”att när den socialistiska rörelsen här i Sverige började, då besjälades alla som var med av verklig entusiasm, vilket nu inte är fallet. En av orsakerna till detta tillbakagående är att särskilt de s. k. ledarna följt den stora förvandlingens lag att från att vara de framstormande entusiastiska frivilliga blivit de varsamma, försiktiga, hit- och dit-själarna med ansvar och goda löner.”

Under dessa år 1907—1908 bröt många revolutionära med socialdemokratin. Många av dem lämnade partiet under de åren, tagande sina kollektivanslutna fackföreningar med sig. Arbetet inom de fackliga organisationerna intensifierades, varunder de syndikalistiska idéerna alltmer började propageras.

Som hamnarbetare

Av en tillfällighet kom jag att lämna arbetet inom byggnadsbranschen och fortsätta som hamnarbetare i Göteborg samt blev medlem av stuveriarbetarnas fackförening. Orsaken var närmast den, att det under vintern 1905—1906 och långt fram på våren det sistnämnda året rådde en omfattande arbetslöshet inom byggnadsindustrin. Jag drabbades även därav. Sökte mig då ned till hamnen för tillfälliga påhugg. När sillen gick till, hade jag även arbete i ett sillmagasin några timmar då och då. Det gällde att klara livhanken.

De extra arbetarna vid hamnen hade dock endast små möjligheter till arbete. För de ordinarie stuveriarbetarna var det helt annorlunda. Dessa ordinarie bestod av arbetare, som var organiserade i stuveriarbetarnas fackförening. De som punktligt betalade sin kontingent fick varje kvartal ett metallmärke, som sattes i rockens eller arbetsblusens knapphål. Märkena hade varje kvartal olika utseende och utbyttes vid kvartallsskiftena på fackföreningens expedition. Detta märke betydde, att vederbörande var ordinarie arbetare och intogs först i arbete, när sådant fanns. Då jag tillhörde en annan facklig organisation hade jag ej något stuveriarbetaremärke, och räknades således endast som extra hamnarbetare, eller skurbricka som man kallade oss för. Att bli medlem av stuveriarbetarnas fackförening var förövrigt svårt, då denna inte tog in flera medlemmar än som behövdes för att dessa skulle ha ett någorlunda sammanhängande arbete. Organisationsmedlemmarna hade således företrädesrätt till tillgängligt arbete.

En kväll stod jag på arbetarkommunens expedition, i vilken även kommunens bibliotek var inrett. Expeditions- och biblioteksarbetet sköttes av arbetarkommunens allt i allo, socialdemokraten Herman Lindholm. Jag stod utan tvivel högt i kurs hos honom, dels därför att jag många gånger anmälde mig för frivilligt arbete på arbetarkommunens sommarplats, Krokäng, där Lindholm var föreståndare, och dels därför att jag var flitig besökare på biblioteket för att låna böcker, särskilt

sådana med socialistisk tendens. Lindholm var förövrigt ofta min välvillige rådgivare beträffande vilka böcker jag borde låna. Hans goda råd följdes även i en viss utsträckning.

Medan jag den nämnda kvällen vistades på arbetarkommunens expedition inträdde en av de drivande krafterna inom stuveriarbetarnas fackförening, Axel Andersson. Han hade en del överläggningar med Herman Lindholm i något organisationsspörsmål. Herman Lindholm som kände min belägenhet och mina små möjligheter att få arbete i hamnen vände sig då till Axel Andersson och uppmanade honom att hjälpa mig till medlemskap i stuveriarbetarnas fackförening och därmed bereda mig tillfälle till ett mera sammanhängande arbete. Jag erinrar mig, att Lindholm framhöll för Axel Andersson mitt intresse för arbetarrörelsen och socialismen samt upplyste om, att jag var aktiv medlem i den socialistiska ungdomsrörelsen. Efter ett kortare samtal som jag hade med Axel Andersson, lovade han att hjälpa mig till medlemskap. Resultatet blev att jag, enligt vad som framgår av min medlemsbok, på möte den 15 juli 1906 intogs som medlem i stuveriarbetarnas fackförening i Göteborg. Eller Stuveriarbetareförbundet i Göteborg som organisationen då hette.

Inom denna organisation kom jag genast att taga en aktiv del i arbetet. Inte bara under de ständigt återkommande debatterna på arbetsplatserna beträffande arbetarklassens kamp och idéer utan även på fackföreningens möten diskuterades de i olika sammanhang. Jag var ju nu äldre, 20 år, och mera organisationsvan.

Den första stora debatt jag deltog i på fackföreningen under denna tid gällde uteslutningen av Hinke Bergegren och Carl G. Schröder. Vi ungsocialister i fackföreningen föreslog ett underkännande av uteslutningen, och vårt förslag blev antaget men med liten majoritet. På nästkommande möte återupptogs frågan för ny behandling. Man sökte få uttalandet från förra mötet upphävt, vilket emellertid ej lyckades.

De hårda hamnarbetarekonflikterna landet runt under åren 1907—1908 medförde mycket livliga debatter på förenings-

Charles Lindley.

Axel Andersson.

mötena. Då en mycket kritisk inställning mot förbundets politik och ställningstagande under striderna gjorde sig gällande, inträffade det ofta att förbundets förtroendeman, Charles Lindley, kom ner till Göteborg för att delta i debatten och försvara sin fackliga linje. Då blev det sannerligen hårda tag. Lindley var en kämpe och en slagfärdig debattör. Han kunde ibland i stridens hetta kasta av sig sin rock och väst och kavla upp skjortärmarna för att vara lös och ledig i talarstolen. Det var ibland hårda ord han använde mot oss ungsocialister, men han kom ofta i minoritet, då ungsocialisterna hade ett stort gehör hos stuveriarbetarna i Göteborg.

Men trots allt tyckte vi mycket bra om Lindley. Han var ej ett ögonblick rädd för att slåss för sin mening, och vi glömde inte hans stora, energiska och banbrytande insatser för hamnarbetarnas och sjömännens organisationssträvanden under gångna år.

Närmare ett 45-tal år efter våra hårda sammandrabbningar i Göteborg åren 1907—1908 träffade jag Charles Lindley på en spårvagn i Stockholm. Vi bodde då åt samma håll. Han var som vanligt vid gott humör, och vi talade om några gam-

la glada gemensamma minnen. Då framhöll plötsligt Lindley: "Hör du Jonne, inte kunde väl någon tidigare tro, att du och jag nu på gamla dagar skulle träffas på samma linje." "Menar du spårvagnslinje nr 12, som vi nu befinner oss på", replikerade jag. "Nej, nej", svarade Lindley, "jag menar fackföreningslinjen." Lindley var mycket missnöjd med byråkratin inom LO. Han återupprepade ett yttrande han förut fällt i ett offentligt sammanhang, att LO:s representantskap var konservativare än den gamla 1:sta kammaren.

Men åter till den gamla tiden.

På ett av de möten som behandlade konfliktsituationen 1908 framlade jag nedanstående förslag beträffande kampen:

"Göteborgs stuveriarbetare, samlade till möte lördagen den 11 juli för att diskutera om den nuvarande situationen, uttalar som sin mening att om den pågående transportarbetarekonflikten skall lösas på ett för arbetarna fördelaktigt sätt, måste det tillgripas en i alla hamnar omfattande generalstrejk. Mötet, som inser vilken viktig funktion transportarbetet har i samhällsproduktionen och att vi genom en effektiv strejk kan hindra in- och utförsel av kol, råmaterial och övriga för ett land nödvändiga förnödenheter, med det resultat, att en stagnation kommer att inträda i hela det kapitalistiska produktionssättet, anser därför att en sådan kraftåtgärd bör tillgripas så fort som möjligt för att en gång få slut på denna evinnerliga strid.

Kamrater. Vi får ej glömma att det fordras handling för att få genomfört våra krav. Och handlingen består i de korslagda armarnas tysta kamp och det skall visa sig om det är vi som behöver samhället eller om samhället behöver oss.

Därför upp till kamp mot utsugning och förtryck och låt vår lösen vara framåt, ej tillbaka. Ty nu som aldrig förr gäller det solidaritet."

Förslaget antogs så gott som enhälligt av fackföreningsmötet vilket förövrigt var mycket välbesökt. Innehållet i resolutionen är belysande för de strömningar, som den gången gjorde sig gällande bland arbetarna.

Hårda strider och kampen mot strejkbryteriet

Aldrig någonsin under den svenska arbetarrörelsens tillvaro har arbetarna varit indragna i så många och omfattande strider som åren 1907—1909. Arbetarna igångsatte en mängd öppna strejker, vilka arbetsgivarna å sin sida besvarade med omfattande lockouter. Strejker och lockouter avlöste varandra i rask följd.

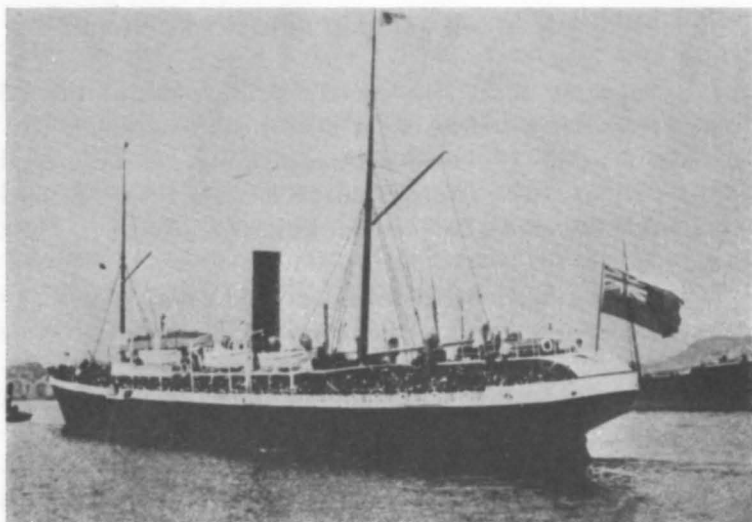
Dessa strider hade mångenstädes en våldsam karaktär. Demonstrationer och häftiga sammanstötningar mellan arbetare å ena sidan och polis och militär på den andra, hörde till ordningen för dagen. Från dessa år kan antecknas det bekanta Sandöupploppet, vilket resulterade i att en del demonstranter blev ådömda långvariga fängelsestraff. Arbetarnas brott bestod i att de gått till anfall mot strejkbrytarna. Våldsamma sammandrabbningar inträffade även i Norrköping, Göteborg och Bohuslän.

Vid nästan varje konflikt anställde arbetsgivarna strejkbrytare för att med deras hjälp krossa strejkerna, vilket i en hel del fall lyckades. Mot strejkbryteriet reste arbetarna ett våldsamt motstånd. Detta var särskilt förhållandet när Svenska Redareföreningen införskaffade cirka 500 engelska strejkbrytare för att med deras hjälp slå sönder hamnarbetarnas strider på olika platser i landet.

Jag själv, som hamnarbetare vid Göteborgs hamn, tog aktiv del i denna kamp och som ett belysande exempel på hur arbetarna den gången reagerade mot strejkbryteriet vill jag redogöra något för strejkutbrottet vid Göteborgs hamn under juni månad 1908.

En dag spred sig längs hamnen med blixstens hastighet nyheten att ångaren Aristo anlant från England med cirka 350 strejkbrytare ombord. Tidigare hade en del engelska strejkbrytare kommit till andra hamnar. De 350 strejkbrytarna med Aristo skulle sändas vidare till Malmö, där strejk pågick vid hamnen.

Det gick en våg av förbittring från båt till båt och inom

Ångaren Aristo som kom till Göteborg medförande 350 engelska strejkbrytare.

kortare tid än en timma var stuveriarbetarna redo för öppen strid. I hast sammankallades de till ett möte vid middagstiden. Efter en lång debatt beslöts, att som svar på den utmaning, som låg i strejkbrytareimporten, gå ut i omedelbar strejk. Cirka 1.000 nya arbetare kom således ut i den stora transportarbetarstriden, som rasade i en del hamnar.

Under stuveriarbetarnas pågående möte hade det ena tusentalet efter det andra av övriga organiserade arbetare strömmat till. De ryckte fram till hjälp, och när stuveriarbetarna slutade sitt möte, var säkerligen 20.000 arbetare samlade utanför lokalen och på angränsande gator. Stämningen var synnerligen upprörd. Tal hölls överallt i gathörnen. Jag själv talade från en lyktstolpe, utanför stuveriarbetarnas möteslokal och manade till hård kamp mot den utmanande strejkbrytareimporten, med vars hjälp redarna och stuveribolagen beräknade krossa strejken vid Malmö hamn.

Arbetarna i Göteborg var emellertid beredda att driva iväg

strejkbrytarna, vilka under tiden inlogerats i rederifirman Wilsons materialmagasin vid hamnen.

Polisen var naturligtvis med i ansenliga skaror och med dragna sablar gjordes anfall efter anfall mot den tusenhövdade arbetarmassan. Många arbetare slogs blodiga och i en del fall måste de bäras bort. Min hustru, som var med under demonstrationen, blev under ett av polisanfallen knuffad genom ett fönster till möteslokalen, utan annan skada än att hennes kappa revs sönder fullständigt, vilket förövrigt var en stor förlust för oss, då vi som vanligt under den tiden hade det mycket knappt ekonomiskt.

När stuveriarbetarnas möte var slut, och de strömmade ut ur lokalen, blev detta signalen till arbetarnas allmänna framryckning mot strejkbrytarna. Från alla håll trängde massorna oemotståndligt på. Snart var man alldeles inpå det magasin, där de 350 strejkbrytarna var inhysta. Det såg sannerligen hotande ut för strejkbrytarna.

Då stannade plötsligt framryckningen. Både arbetarna och polisen fick annat att tänka på. Som på en given signal utbröt spontant ett öronbedövande jubel.

Vad hade inträffat? Magasinet stod i ljusan låga. Brandkåren ryckte ut, men kunde inte göra så mycket, då vattenslangarna förstördes av de mot strejkbrytarna uppretade arbetarna.

Strejkbrytarna räddade sig ur det brinnande magasinet, retirerade i språngmarsch den korta vägen ned mot hamnen, skyndade sig ombord på ångaren Aristo igen, och när massorna trängde på, måste ångarens förtöjningar läggas av, varefter båten bogserades ut på strömmen, där strejkbrytarna äntligen var i säkerhet för den uppretade arbetarmassan.

Sådant var det mottagande, som de engelska strejkbrytarna fick vid ankomsten till Göteborg. Ungefär samtidigt stoppade Bohusläns stenhuggare strejkbrytarnas lastningsarbete där. Stenhuggare från olika platser samlades i tusental. Kanonbåten Skäggald sändes dit, men det hjälpte inte. Skäggald måste gå tillbaka till Göteborg och hämta 300 skaraknektar och som påbröd sändes samma dag ett 25-tal polismän från Göteborg

till Bohuslän, vilka dock fick ett varmt mottagande redan i Lysekil. Stenhuggarna höll sina positioner, trots skarpa skott från kanonbåten. Strejkbrytarna hindrades att arbeta.

Samma kamp fördes på en mängd andra platser i landet och det var i detta sammanhang, som bomben exploderade på strejkbrytarefartyget Amalthea i Malmö, vilket medförde den verkan, att de engelska strejkbrytarna överallt slutade sitt strejkbryteriarbete och skyndsamt reste åter till sitt land.

Omhändertagen av polisen

I storstrejken 1909 kom jag ej i tillfälle att taga någon verksam del. Var visserligen med vid igångsättningen, deltog i demonstrationer mot spårvägstrafiken, vilken man sökte att hålla igång. Trafiken stoppades genom dessa demonstrationer. Var även med vid storstrejkens avveckling.

Orsaken till denna min inaktivitet under storstrejken kan närmast avläsas av följande notis, vilken var införd den 11 augusti det året i *Göteborgsposten*:

"Ungsocialistisk razzia"

För spridning av förbjudet upprop anhölls kända ungsocialister, stuvaren John Andersson, skickades till Backamo för värnplikt. Dessutom anhölls för enahanda bokbinderiarbetarna V. M. D. Hjortberg, smedlärlingen K. D. Staberg från Borås, bokbinderilärlingen J. H. Ottinger, Stockholm och kvinnan Schött från Kiruna. De båda sistnämnda skall ställas till ansvar för lösdriveri."

Vi inspärrades i var sin lilla cell i polishuset vid Spannmålgatan. Vi var besvärliga arrestanter, ty vi stämde upp våra revolutionära sånger, så att det ekade genom polishuset. Polisen sökte tysta ned oss, men det var ett synnerligen besvärligt jobb för dem.

Någon timma efter inburningen togs vi i förhör angående spridningen av det förbjudna och beslagtagna uppropet. Vi

vägrade dock att svara, förrän vi fått mat. Vi var hungriga, och slutligen tvangs polisen att från något kafé i närheten rekvirera kaffe och stora smörgåsar. En av de anhallna, K. D. Staberg, var dock ståndaktig. Han vägrade helt enkelt att äta den mat, som den av honom så hatade polisen skaffat fram. Vi andra var dock inte så renläriga, utan vi åt med frisk aptit. Som väl var så vägrade kamrat Staberg att äta, först sedan smörgåsarna och kaffet anlönt. Vi övriga blev därigenom i tillfälle att även äta upp hans smörgåsar.

Efter måltiden började förhören. Förhørsledaren visade oss ett av de utdelade uppropen och frågade oss om vi haft någon befattning med dem. Vi svarade enstämmigt nej, trots att vi i verkligheten varit med vid utdelningen. Men något sådant hade vi ej anledning att medge. Och några bevis för att vi deltagit i utdelningen hade ej polisen.

Det blev ett långt resultatlöst förhör, varefter vi sent på kvällen återfördes till våra celler, där våra sånglektioner återupptogs.

Morgonen därpå nya förhör. En av frågorna var åter om vi sett uppropet ifråga. Svaret blev denna gång ett omedelbart ja. Förhørsledaren fattade det som ett erkännande. Detta antecknades i förhørsprotokollet, men vi protesterade. Vi förklarade, att vi visserligen sett uppropet, men det var kvällen förut, när polisen visade oss det.

Förhören gav inte polisen något grepp på oss, och på eftermiddagen släpptes fyra av "brottslingarna", men mig höll de kvar. Polisen hade på något sätt fått reda på, att jag hade något otalt beträffande militärtjänsten. Detta var även riktigt. I den militära inskrivningsnämndens protokoll från 1908 finnes nämligen följande punkt intagen:

"§ 12. Anmäldes att Johan (John) Andersson som vore född den 22 november 1886¹ och kyrkoskriven i Majornas 5:te rote 119 B samt genom polisbetjäningens försorg inställt, vid

¹ Födelsedata torde vara fel. Föddes den 15 samma månad. Detta enligt uppgift av min moder, som torde känna till den saken bättre än myndigheterna.

läkarebesiktningen vägrat avtaga sina kläder, under uppgift att han vore s. k. ungsocialist, samt att det strede mot hans övertygelse att vid ifrågavarande förrättning avtaga kläderna.

Jämlikt 11 § i Reglemente för undersökning av värnpliktingens duglighet till krigstjänst den 24 januari 1902 beslutade nämnden, att Andersson skulle såsom vapenför inskrivas för att efter inställningen till tjänstgöring närmare undersökas."

Det var denna detalj som polisen utnyttjade för att hålla mig kvar. Från polishuset vid Spannmålgatan transporterades jag därför i fångvagn, tillsammans med en annan fånge som gripits för stöld, till Härlanda fängelse i Göteborg. Nästa dag sändes jag med poliseskort per järnväg till fängelset i Vänersborg, dagen därpå till fängelset i Uddevalla, för att slutligen den fjärde dagen forslas till Backamo militärförläggning, där logi välvilligt bereddes mig i militärarresten, tillsammans med en ovanligt trevlig kompis, som emellertid dagen därpå flyttades till en annan cell. Man ville kanske inte utsätta den unge mannen för min antimilitaristiska agitation.

Några dagar senare dömdes jag till 18 dygns militärarrest för första resans rymning, som det hette på lagspråket. Strängt taget så hade jag inte rymt, jag hade helt enkelt inte infunnit mig vid inryckningen. Efter de 18 dyggen i cell blev jag hemvänd med den mycket stränga ordern att infinna mig nästa år, när den nya årsklassen skulle rycka in.

Jag uraktlät emellertid detta. Jag befann mig då mycket ute på agitationsresor, och min fru visste aldrig var jag var och vad jag gjorde, när polisen vid besök i hemmet frågade henne efter mig för transport till militärförläggningen. Först natten till nyårsafton 1915 togs jag av polisen i mitt hem och sändes till Uddevalla, dit militärförläggningen flyttat från Backamo. Upplevde således nyårsskiftet i en cell. Straffet blev denna gång en månads fängelse för andra resans rymning. Det avtjänades i Uddevalla fängelse, vilket förövrigt hade en hygglig och förstående personal.

Samma dag jag blev fri höll jag ett antimilitaristiskt föredrag i Uddevalla Folkets Hus. Till detta hade mina militära

domare skriftligt inbjudits. De kom dock ej, men däremot några yngre officerare från regementet, vilka deltog i debatten.

I ett referat från mötet ifråga som en tidning hade säges: "Bland publiken befann sig åtta civilklädda officerare, fyra polismän, stadsfiskalen samt två polisstenografer, de senare hade placerat sig vid ett bord på estraden, invid talarstolen. Bland debattörerna på mötet uppträdde en kapten, en löjtnant och en fabrikör."

Med fabrikören, som yttrade sig i debatten, är förknippad en liten trevlig detalj. Hans yttrande gick i huvudsak ut på att jag och andra agitatorer, som var ute på skilda platser i landet för deltagande i propagandamöten, var parasiter. Vi levde på ekonomiskt understöd från arbetarna. Detta ansåg han skamligt.

När han kommit så långt i sitt anförande så hoppade jag upp på estraden och bad med vänlig röst fabrikören att få göra ett kortare inpass, vilket han gick med på. Jag frågade honom rakt på sak om inte han levde på arbetarna, på den produktiva verksamheten av de anställda inom hans företag. Jag framhöll även, att vem av oss två som levde bäst på arbetarna kunde vi låta publiken avgöra. Jag ställde mig vid sidan om honom för publikens avgörande. Han var oerhört tjock och pösande och jag synnerligen mager. Svaret från publiken kom genom ett rungande skratt och stormande applåder.

Fabrikören kom liksom ur fattningen och förflyttade sin stora välmående lekamen ned från estraden och intog sin sittplats i lokalen. Argumentet tog visst hårt, ty han yttrade sig ej mera under debattens fortsättning.

Året därpå infann jag mig emellertid frivilligt på militärförläggningen. Detta dock först efter en inträngande vädjan från vännen Knut Lindström från Malmö, SAC:s dåvarande kassör. Han framhöll att jag kunde göra större insatser för syndikalismen på möten landet runt, än att år efter år hamna i fängelserna med förlängda straff. Nå, jag föll för hans argumentering efter en lång tvekan.

Någon vapenövning blev det dock ej. På regementet hade

de klart för sig vem jag var och kände till min antimilitaristiska inställning. De ville tydligen därför undvika för stor kontakt mellan mig och de övriga värnpliktiga. Jag placerades ensam på en vind för att ordna med regementets arkiv. Handlingarna låg nedpackade i en mängd trälådor, som ej uppäckats efter flyttningen från Backamo. Det var ett intressant arbete, och jag såg noggrant till, att det varade hela tjänstgöringstiden.

Min första kontakt med Mikael Bakunin

Nog hade jag hört talas om ryssen Mikael Bakunin under mina första år inom den socialistiska ungdomsrörelsen. Bakunin som spelade en så stor roll inom den första arbetar-internationalen, vilken bildades på kongress i London år 1864. Bakunins insatser och propaganda som betytt så mycket för klarläggande av de anarkistiska och syndikalistiska principerna. Men för mig var Bakunin under denna första ungdomstid bara ett namn, som jag då och då såg omnämnt i *Brand*. Någon större kännedom om honom och hans betydelse för vår internationella rörelse hade jag inte.

Men så inträffade en händelse, som gav mig lust att studera hans insatser och idéer närmare. Det var då jag 1909 satt inspärrad i den lilla militärcellen på Backamo av orsak jag förut redogjort för. Jag satt i min cell och hade det långsamt och tråkigt. Det fattades framförallt något att läsa. Att endast sitta och stirra på väggarna var inte särskilt roligt och upplyftande. Jag anförtrrodde en av mina fångvaktare, en värnpliktig som var utkommenderad för vaktjänst vid militärarresten, min önskan att få något att läsa. Han lovade att hjälpa mig efter avlösningen på kvällen. Sent på kvällen var det någon som genom cellfönstret släppte ned en tjock bok, vilken jag dock inte kunde börja att läsa förrän dagen därpå. Det var nämligen mörkt i cellen på kvällen och någon lampa fick vi inte ha.

Och boken? Jo, den behandlade Sibliens dödsfält, en kolportörroman, vilken dock hade ett allvarligt innehåll. Boken berättade om tsarismens reaktionära Ryssland, särskilt de deporterades ohyggliga upplevelser i Sibirien.

Bakunins namn förekom i samband med en fångtransport till Sibirien. Fångarna måste gå till fots den långa vägen och många stupade av utmattning under den långa marschen genom öde bygder. Bland dessa fångar befann sig en man, vilken gjorde allt för att uppehålla modet bland medfångarna. Han talade om för dem, att befrielsen skulle komma och att befriaren skulle bli den store kämpen Mikael Bakunin. Han skildrade honom i hänfödda ordalag som en sagofigur, vilken med kraft och energi skulle samla folket för att i spetsen för det resa kampen mot den blodbesudlade tsarismen och störta förtryckarna. Detta skulle omedelbart medföra frihet för alla undertryckta i Ryssland. Nå, det hela var ju fantasier, ty Bakunin befann sig då i Väst-Europa, där han helt engagerat sig i arbetarrörelsen.

Boken väckte dock hos mig ett stort intresse för Bakunin. När jag kom hem gjorde jag allt för att få veta mera om honom. Det var emellertid inte så lätt, ty så mycket material om honom fanns inte på svenska språket, men under årens lopp har jag dock fått ett gott grepp om hans person och verksamhet som energisk agitator, idékämpe och hans stora insatser för den revolutionära arbetarrörelsen och internationalismen.

Efterorstreiken

Svenska redareföreningens chef, kapten E. Indebetou, uttalade i ett sammanhang underorstreiken 1909 angående mig att ”jag skulle vara den sista djävul som efter striden skulle komma tillbaka till hamnarbetet i Göteborg”. Jag fick även erfara detta, varför jag måste söka mig till annan arbetsplats. Detta var dock mycket svårt, ty den som under den tiden blev

prickad på ett ställe hade svårt att komma i arbete på annat håll. Det var tusentals kamrater, vilka efter storstrejkens slut irrade land och rike omkring, med prickade betyg, förgäves sökande efter arbete.

En mängd av organisationernas drivande krafter tvangs att gå i landsflykt. Enligt de officiella siffrorna var år 1908 utvandringssiffran 8.025 för att ökas till 18.014 år 1909. Och under de första fyra månaderna 1910 var det inte mindre än 8.099 svenskar som emigrerade till andra länder. I detta sammanhang kan erinras om, att en stor grupp gruvarbetare i Kiruna emigrerade till Brasilien.

Denna utökade emigration var i stor utsträckning en följd av de stora, i många fall misslyckade striderna under åren 1907—1909.

Jag själv var starkt intresserad av att emigrera till USA och förhörde mig om möjligheterna därtill. Resan kostade då i sämsta klass 135 kronor. Dessutom måste man ha 100 kronor i landstigningspengar. Alltså sammanlagt 235 kronor. Men den summan hade jag ej några möjligheter att skrapa samman. Planerna att emigrera till USA måste skrinläggas som orealiserbara.

Blev i det sammanhanget anmodad att tala på ett 10-tal möten i Gästrikland, Dalarna och Värmland över ämnet ”Storstrejken och dess lärdomar”. Det var ett kritiskt föredrag mot den undfallenhet, som den fackliga ledningen klart visat under den stora striden. Förövrigt även under striderna dessförinnan. Mötena var bra besökta, men ersättningen var mycket dålig. De som ordnade mötena var i många fall fattiga, arbetslösa och svartprickade kamrater. Jag bodde hos dem, delade deras små mattillgångar och hjälptes med biljett till nästa plats. Detta gick inte i längden, särskilt på grund av min familjs nödläge i Göteborg. Familjen kunde uppehålla livet endast tack vare min goda mor, som gjorde allt för att hjälpa oss under denna svåra tid. Nej, någon ändring måste ske.

Sista mötet under den turnén hölls i Forshaga, Värmland. Vart skulle jag därefter taga vägen? Jo, till Sundsvall. En av

mina vänner, Johan Stadin, som arbetade vid hamnen där, hade tillskrivit mig och han trodde, att jag skulle kunna komma in i hamnarbetet, om jag kunde taga mig dit. Hade därför bestämt mig för att söka min utkomst i Sundsvall och morgonen efter mötet i Forshaga stod jag på stationen för att lösa biljett till Sundsvall. Men det gick inte. Det fattades några kronor till biljetten. Och intet hade jag till mat under den långa resan. Den tiden gick inte tågen så fort, och vägen var lång. Resplanerna måste på stående fot ändras. Jag bestämde mig fort för att hinna med tåget. Det hastiga beslutet blev, att jag löste biljett till Fredrikshald i Norge, där jag hade en del kamrater boende, som kanske kunde hjälpa mig till något arbete.

Nå, jag kom dit och med hjälp av kamraterna där, främst Vitalis Andersson, vilken senare blev förtroendeman för skräddarnas fackförbund i Norge, lyckades jag få arbete som grovarbetare vid stenhuggeriet i Fagerholt, invid stranden av Idefjorden. Och över Idefjordens vatten kunde jag på avstånd se mitt ”kära fosterland”.

Vid sidan av arbetet i stenhuggeriet blev det så gott som omedelbart, på kvällarna och under söndagarna, att delta i möten och bedriva propaganda. Det fanns då i dessa gränstrakter en ganska omfattande ungsocialistisk rörelse, särskilt omhuldad av de många svenska stenhuggare, som arbetade på de norska stenhuggerierna. Oftast tog vi oss över till den svenska sidan av gränsen för att delta i stenhuggaremöten i Hälle, Näsing, Krokstrand och Överby med flera platser, där frågan om bildandet av en syndikalistisk organisation i Sverige började behandlas.